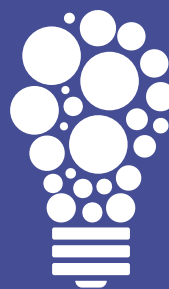

НАРЪЧНИК

ИЗПИТАНИ ПРАКТИКИ ЗА РАЗВИВАНЕ НА УМЕНИЯ НА 21-ВИ ВЕК В ЧАС

FIERST
From Inclusive Education
to Real Scale Transfer

Съфинансиран от програма
„Еразъм+“
на Европейския съюз

МИНИСТЕРСТВО
НА ОБРАЗОВАНИЕТО
И НАУКАТА

НОВ
БЪЛГАРСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

3 Заедно
в час

Редактори

Валерия Симеонова
Бояна Радева

Коректор

П. Трифонова

Дизайн

Валко Славов

Снимки

Даниел Йорданов, Илия Димитров
и архив на „Заедно в час“

Това издание се разпространява безплатно. То е създадено като част от тригодишния европейски проект From Inclusive Education to Real Scale Transfer (FIERST) №592133-EPP-1-2017-1-BG-EPPKAZ-IP1-SOC-IN, който е финансиран от програма Еразъм+, Ключова дейност 3: Подкрепа за реформиране на политиките – Социално включване чрез образование, обучение и младеж. Проектът цели да разпространи добри практики за включващо обучение, създадени от иновативни учители и образователни експерти, които работят с ученици от уязвими общности на местно ниво, към по-широк кръг от учители и експерти на регионално и национално ниво.

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на настоящето съдържание не представлява одобрение на съдържанието, което отразява гледните точки само на авторите и не може да се търси отговорност от Комисията за всяка употреба, която може да бъде използвана за информацията, съдържаща се в нея.

Съдържание

ЗА АВТОРА	03
1. ПЪРВИ СТЪПКИ	04
Как избрахме?	05
Уменията в проекта	06
Какво можеше да е различно?	08
Изводи	09
Рецепта за умение	10
2. МОТИВАЦИЯ	11
Привличане на учениците	12
Поддържане на мотивацията	13
Рецепта за увличане	17
3. УСПЕШНИТЕ ПРАКТИКИ	19
Кое проработи?	20
Рецепта за практика	26
4. УЧИТЕЛСКИ УМЕНИЯ	27
Какво развихме?	28
Умения по време на дистанционно учене	33
5. НАУЧЕНИ УРОЦИ	41
Въведение	42
Научени уроци	42
Заклучение	47

За автора

Авторът на този наръчник не е един. Наръчникът е създаден от екип преподаватели, участващи във втората година на проекта From Inclusive Education to Real Scale Transfer (FIERST) за изграждане на професионални учебни общности (ПУО), които развиват умения на XXI век в час.

Членове на този екип са 140 учители от цялата страна, които създадоха своя професионална учебна общност във всяко едно от общо 18 училища.

ПУО е мястото, където учителите работят в екип за постигане на обща цел и редовно се учат едни от други. Това повишава отговорността за учебния процес и успеваемостта на учениците, а преподавателите биват възнаградени с най-важното – удовлетвореност от работата.

Целта на проекта FIERST беше:

- училищните екипи да прилагат добри практики за развиване на умения на XXI век;
- опитът им да остане устойчив чрез създадените професионални учебни общности на училищно ниво.

Всяка професионална общност в този проект е работила по определено умение, но всички заедно успяхме да създадем настоящия наръчник, описвайки собствения си изминат път.

Тук ще откриете изводите, съветите, насоките и стъпките, които всяка ПУО е следвала, за да развие уменията на XXI век с учениците.

Приятно четене!

1. ПЪРВИ СТЪПКИ

КАК ИЗБРАХМЕ?

Всички ние се срещнахме в проекта FIERST, водени от мисълта за промяна. Промяната обаче, както знаем, е трудна за постигане. Тя струва ужасно много усилия, особено когато нещата не се случват с лекота и не получаваме резултати толкова скоро, колкото желаем.

Защото промяната е бавен процес. И самото усилие да се включим в него е вече огромна стъпка напред. В крайна сметка презърнахме промяната и не изгубихме от поглед собствените си ценности.

Направихме първите стъпки към един по-съвременен подход в преподаването, когато избрахме уменията на XXI век, които да развиваме у нашите ученици. Уменията са разнообразни и в същото време границата между тях е условна. Всички те са важни, но трябваше да решим **кое е ключово именно за нашите ученици, именно в нашето училище и конкретно в нашия контекст.**

На първо място се замислихме за барьерите пред нашите ученици. След това – за силните им страни и кое е това умение, което на база на тези силни страни на учениците ще ни помогне да преодолеем барьерите.

Ако трябва да избираме отново, със сигурност бихме избрали същото умение, тъй като е основополагащо за нашите ученици“,

споделят от дистанцията на времето колеги от ПУО.

Всеки училищен екип обсъди задълбочено и откровено наблюденията, впечатленията и усещанията си по въпроси, подпомагащи избора на умение.

- Какви са нуждите на нашите ученици?
- Кое умение би допринесло най-много за щастливо бъдеще на учениците ни?
- Доколко нашите ученици притежават това умение?
- Доколко е важно нашите ученици да развиват това умение?

Това бяха само част от въпросите, които ни провокираха да се замислим и с огромна отговорност да вземем решение.

18 професионални учебни общности избраха 5 умения.

УМЕНИЯТА В ПРОЕКТА

Умения за учене: Кажу ми – ще забравя, покажи ми и ще запомня, Включи ме и ще разбера

Съвременните рамки за образование определят уменията за учене (learning to learn) като една от ключовите компетенции, необходими за успех през XXI век. Те включват не само прилагането на различни инструменти и правила за ефективно учене, но и осъзнатост на този процес.

С други думи, уменията за учене са насочени към развиване на мислене от по-висш порядък, което позволява **да наблюдаваме, оценяваме и управляваме мисловните си процеси и собственото си учене и напредък (метапознание).**

Според рамката на PISA (програма за международно оценяване на функционалната грамотност при 15-годишните ученици) способността за рефлексивно и метапознавателните умения са не просто една от компетенциите, **а основата, която позволява и стимулира развитието на всички останали ключови умения.**

Две от професионалните учебни общности, участващи в проекта, оцениха важността и значимостта на уменията за учене и поставиха именно тях на фокус в своята работа в клас.

Четивна грамотност: Пиша, за да бъда разбран, говоря, за да бъда чул, и чета, за да раста

Четири други училищни екипа избраха да развиват четивна грамотност. Защото грамотността е познание, разбиране, осмисляне. Тя е удовлетворяване на потребности, развиване на интелектуалния по-

тенциал, самочувствие. Провокира усъвършенстване и мотивация за развитие. **Дава възможност на личността да се развива и функционира в училище, но и у дома, и в обществен живот като цяло.**

Работа в екип: Поотделно ние сме капка. Заедно сме океан

Някои учебни общности избраха да концентрират усилията си върху уменията за работа в екип с цел сближаване на учениците, обединяване около обща цел и взаимодействие за постигането ѝ.

Тези ПУО са убедени, че чрез споделянето на идеи и сътрудничеството

в осъществяването им учениците развиват и умения за комуникация, критическо мислене, креативност. Изтъкват още, **че работата в екип учи на търпение, толерантност, уважение и взаимопомощ.** Така тя обединява в себе си голяма част от останалите умения, нужни на учениците да успяват в XXI век.

Комуникативни умения: Няма магия, по-силна от магията на гумите. Няма красота, по-величествена от красотата на словото

Да разчиташ поведението на другите хора и да постигаш съгласие между тях, са отличителни белези и на комуникационните умения, които станаха избор на други пет ПУО в проекта FIERST.

Да комуникираш ефективно, означава още **да можеш да адаптираш общуването си спрямо ситуацията, да правиш компромиси, да разрешаваш конфликти и недоразумения.**

Разбира се, комуникацията е винаги двустранен процес, така че включ-

ва и умениято да слушаш активно и уважително, както и да прилагаш различни стратегии с цел **да разбереш позицията и посланието на другия.** Все неща с фундаментална значимост за личния, учебния и професионалния успех в XXI век.

Без значение в училище, у дома или на работа, умениято да споделяш отчетливо какво мислиш и да разбираш какво и защо мислят останалите около теб спомага за изграждането на смислени, плодотворни и искрени взаимоотношения с хората.

Емоционална интелигентност: Нещо да правиш, нещо да обичаш и нещо, за което да се надяваш

Колко взаимосвързани са уменията на XXI век доказват и характеристиките на избраната от две учебни общности емоционална интелигентност, която заляга в основата именно на **изграждането на позитивни и удовлетворяващи взаимоотношения с останалите около нас. Тя повишава шансовете за успех в постигането на професионалните и личните цели.** Всичко това ни кара да се чувстваме щастливи и успешни в живота – основен стремеж на всяко човешко същество.

Емоционалната интелигентност е също толкова свързана с удовлетвореността от живота, колкото високите умствени възможности и предметното знание. Работата за емоционална интелигентност е едновременно важна и много предизвикателна.

Ето защо адмираме гързостта и куража на двата училищни екипа от проекта FIERST да концентрират усилията си върху нея.

КАКВО МОЖЕШЕ ДА Е РАЗЛИЧНО?

Въпреки задълбоченото обсъждане на визията и целите на училището, въпреки откровеното споделяне за нуждите на учениците и вникване в най-ключовото за техния успех умение някои професионални учебни общности впоследствие осъзнаха, че не са подбрали най-подходящото умение за развиване у своите ученици.

Тръгнахме от идеята, че учениците трудно общуват с нас и със съучениците си, което много затруднява нашата работа. Така избрахме комуникационни умения. Когато се усетихме, че четивната грамотност е нашето умение, проектът вече вървеше.“

Но именно тези „грешки“ са част от процеса на учене и развитие за всяко ПУО. Въз основа на тях се достига по-задълбочен анализ на нуждите на учениците и по-фокусирани дискусии в учителския екип.

Нашето внимание изцяло беше насочено върху работа в екип. Но ако трябваше отново да се избира умение, бихме избрали умение за учене. На този етап е като необходимост за голяма част от учениците ни!

На тях им липсва осъзнатост, не могат да управляват мисловния си процес.“

Колегите от училищния екип, които споделят това, стигат до извода, че умението за учене е сред ключовите умения, които подпомагат ефективно-то протичане на учебния процес. Затова в контекста на тяхното училище и предизвикателствата пред техните ученици те биха преосмислили избора си.

От своя страна преобладаващият брой професионални учебни общности споделят, че са успели да се спрат на най-подходящото умение, върху което да се фокусират със своите ученици.

Отново щяхме да изберем комуникационните умения. Те са важни за развитието на останалите умения и като цяло – за личностното развитие.“

ИЗВОДИ

Но до какви заключения стигнахме всички ние – участниците в проекта FIERST?

Извод 1:

Предварителното проучване и подготовка са ключови за избора на „правилното“ умение за всяко конкретно училище. С други думи, това, което е валидно за едни, не е задължително вярно за други. Всеки екип е избрал умението, което **съответства на потребностите** на учениците, с които работи, **съобразено с целите и визията на своето училище**.

Извод 2:

Осъзнахме, че **работейки върху избраното умение, неминуемо ние развиваме и други компетентности у своите ученици**. Например комуникационните умения лесно може да се обвържат с емоционалната интелигентност. Така част от дейностите, с които развиваме комуникационни умения, всъщност допринасят и за изграждането на емоционална интелигентност у нашите ученици.

По този начин **уменията нерядко преливат едно в друго**. И още – занапред винаги постиженията в дадено умение може да се приложат или интегрират в нещо следващо, което избираме да развиваме.

Извод 3:

Открихме, че независимо къде се намираме, върху какво сме избрали да се фокусираме, независимо от различията в преценките ни и нашата индивидуалност, **всички сме обединени от идеята да бъдем полезни на своите ученици**. Искаме да им помогнем да преодолеят предизвикателствата и да се превърнат в успешни и можещи хора.

РЕЦЕПТА ЗА УМЕНИЕ

Едно от най-големите предимства в нашата учителска професия е възможността да споделяме практиките си. И удовлетворението от това, че някой друг е успял, защото си му дал нещо от себе си.

По-долу в няколко стъпки е синтезиран опитът на нашите 18 училищни екипа в изграждането на ПУО и развиването на умения на XXI век.

- 1. Предварително проучете, анализирайте и обсъдете конкретната ситуация във Вашето училище.**
- 2. Дефинирайте силните и слабите страни както на учениците, така и Вашите като част от ПУО на училището.**
- 3. Очертайте ясна картина на спецификите на средата – училищна, семейна, включвайки традициите на общността. Опишете предимства и ограничения.**
- 4. Определете ясни роли на хората в ПУО и изградете доверие в екипа.**
- 5. Изберете умение, което да покрива максимално визията, която имате за Вашите ученици, училище и среда.**
- 6. Направете целите споделени за ПУО, училището и учениците.**
- 7. Определете конкретни критерии за измерване на напредъка.**
- 8. Празнувайте малките победи към голямата цел.**

И не на последно място – работете **заедно** с учениците, защото само ако се чувстват част от процеса, биха участвали пълноценно.

2. МОТИВАЦИЯ

ПРИВЛИЧАНЕ НА УЧЕНИЦИТЕ

И така – всяко училище избира умение на XXI век, върху което да се концентрира през предстоящата учебна година. Но за да подпомогнем учениците да развият и надграждат ключовите умения за успех, трябваше първо да ги въвлечем в този процес.

Ние искахме те да бъдат ангажирани в това да развият и надграждат своите компетенции. Затова трябваше да разберат **защо развиването на умения на XXI век е важно и как ще им помогне в бъдеще**. Ето защо ние, учителите, участващи в проекта, създадохме различни възможности,

чрез които да им покажем това. Всеки от нас използва разнообразни стратегии в класната си стая, за да илюстрира значимостта на избраното умение.

Някои включиха избраното умение като част от правилата в класната стая, така че учениците да работят върху него независимо от предмета, който изучават в момента. Този подход се оказа особено ефективен при развиване на комуникационни умения, емоционална интелигентност, умение за работа в екип, креативност, личностно развитие.

Избрахме си правила за общуване в класа, които децата изпълняват с желание. Учениците си правят забележки, ако някой наруши дадено правило.

„Изказвам се ясно, точно и последователно“, „Говоря на „Вие“ с непознати и с учителите“ са част от тези правила.“

(Учител, развиващ комуникационни умения във 2. клас)

Други изследваха талантите и силните страни на учениците и обвързаха належащото умение с тях:

В началото беше трудно да разделям децата в екипи, но чрез използването на различни методи на групиране те свикнаха да приемат всеки в екипа си. Важно беше учениците да разберат, че всеки един от тях има качества, които ще допринесат за успеха на екипа. Когато работят заедно и използват силните страни на всеки член на екипа, те могат да постигнат добри резултати.“

(Учител, развиващ умение за работа в екип)

Трети изследваха заедно с учениците си как избраното умение се проявява в различни аспекти от живота им – в училище, но и извън него. Това помогна на децата да го разберат по-добре и да видят ползите от него.

ПОДДЪРЖАНЕ НА МОТИВАЦИЯТА

След като вече **„запалихме“** искрата в учениците да работим заедно върху развиването на уменията на XXI век, беше нужно да **„поддържаме“** пламъка. Защото, когато правим нещо ново, често ни е трудно. Така има опасност да загубим вдъхновението си и да се откажем. Както ние, така и учениците ни.

Затова ние, учителите, участващи в проекта, използвахме различни подходи, за да поддържаме мотивацията на учениците висока. А техният ентусиазъм и напредък се грижеха за нашия собствен стремеж да постигаме целите си. Именно това ни крепеше в трудните моменти, когато

времето в час не ни достигаше или избраните стратегии за развиване на уменията не се получаваха така, както сме си ги представяли при планирането на урока.

Всяка професионална учебна общност и всеки от членовете на екипите търсеше своя начин да реализира целите си. Но има тенденции, зависимости, правила, до които всички достигнахме, макар и по различни пътища. По-долу сме обобщили и илюстрирали с примери това, което доказва своята ефективност при поддържането на мотивацията (нашата и на учениците) в процеса на развиване на умения на XXI век в час.

Увлекателни уроци

Забелязахме, че за да поддържаме мотивацията на учениците, трябва да подбирате интересни и достъпни практики за развиване на набелязаното умение. Беше важно да търсим подходи, които са приложими както за конкретното умение, така и за конкретните ученици.

„Смятам, че основните причини, за да успеят избраните от мен практики, са свързани с това, че доста добре познавам интересите, желанията и трудностите, които срещат учениците ми.“

Нужно беше да съобразим всяка практика за развиване на избраното умение с интересите на учениците.

Да си представим, че сме решили да развиваме комуникационни умения у своите ученици. Дебатът сам по себе си е ефективно средство за развиване на този тип умения. Но той ще бъде много по-ангажиращ, ако засяга въпрос, който е интригуващ за нашите десетокласници. Чрез избирането на любопитна за учениците тема ефектът от дебата като средство за развиване на комуникационни умения ще бъде умножен многократно.

А колко ли повече би се увеличил този

ефект, ако учениците сами предложат тема за дискутиране?

Не на последно място, за да бъдат ангажирани в класната стая, учениците трябва да разбират това, което се случва в нея. Когато те знаят по какъв начин участието в дебата ще подпомогне развитието на комуникационните им умения, ще участват в него много по-осъзнато. Това неминуемо се отразява на мотивацията и напредъка им.

Поставяне в ситуации

Поставяхме учениците в контекст, който изискваше да прилагат уменията, за да разберат как то може да им помогне. Честата провокация с пресъздаване на реални ситуации беше ключова за задържането на мотивацията на учениците.

При драматизация на приказка за училищно тържество беше необходимо учениците сами да разпределят ролите помежду си – на актьори, режисьори, гримьори, дизайнери на костюми и др. Така в реална ситуация те упражняваха уменията си за работа в екип.

(Учител, развиващ уменията за работа в екип)

Овластяване на учениците

По време на урока учителят трябва да направи така, че ученикът да има решаваща роля в часа, да се види неговият принос. Това ще го направи по-уверен и мотивиран да усвоява новите знания и умения. На учениците следва да им се предостави среда, в която да изразяват мнението си, да бъдат изслушвани и да се чувстват значими.

Важно е да включваме учениците в урока колкото можем повече. Направи ни впечатление, че **колкото по-водеща** е тяхната ролята в часа, **толкова по-ангажирани** с учебното съдържание и развиването на своите умения са те.

Един от най-ярките примери за овластяване на учениците и превръщането им във водеща страна в учебния час е предоставянето на възможност за тях **да дават и получават обратна връзка от своите връстници** – ключово умение за успешно функциониране на личността в учебна, професионална, семейна среда. Даването на обратна връзка включва:

- ➔ Посочване на конкретен факт, отчитане на настъпило явление;
Пример: Забелязах, че докато представяше работата на вашата група, често започваше изреченията си с думата „значи...“.
- ➔ Обвързване на този резултат с конкретно действие или поведение;
Пример: Предполагам, че това се дължи на притеснението, което ми сподели, че изпитваш, защото за първи път представяш пред съученици от друг клас.
- ➔ Отправяне на препоръка за това какво човекът отсреща би могъл да подобри в работата и представянето си;
Пример: Понеже „значи“ е сред паразитните думи, доброто владение на комуникационните умения предполага да се опитваме да ги избягваме.
- ➔ Даване на конкретни предложения как да се постигне желаното подобрене (в най-добрия случай – със съдействието и подкрепата на човека, даващ обратна връзка).
Пример: Това, което на мен ми помага, е след като кажа някаква паразитна дума, да се връщам отново и да повтарям изречението още веднъж, но този път, без да я използвам. Мога да ти помогна, като репетираме заедно изказването ти за следващото представяне.

Даването на обратна връзка протича изцяло в **дух на уважение и загриженост към личността** на човека отсреща и неговия прогрес. Така оставянето на пространство за учениците да споделят наблюденията си, да вербализират областите си за подобрене

и да поощряват работата по тях, да обсъждат напредъка води до изграждането на позитивна, градивна и мотивираща среда и очертава пътя пред учениците към формирането им като успешни и завършени личности.

Атмосфера на доверие

Всички участници в нашите 18 ПУО установихме, че е ключово да изградим близост и доверие между нас и учениците.

Да си близо до учениците, да привеждаш своята работа до техните потребности, да участваш заедно с тях във всички процеси, да даваш личен пример в общуването с децата.

Ето това е рецепта за доверие и успех!“

Разбрахме, че учениците няма как да напредват, ако заедно не превърнем класната стая в защитена среда, в която да изпробват различно поведение и да прилагат нови умения. **Създаването на пространство, в което учениците да се чувстват смели да експериментират, да пробват своите възможности, да учат от успехите и несполуките си,** позволява те да

разбират повече за себе си и за обикновения си свят.

Естественият стремеж към познание е това, което кара учениците да откриват и да обогатяват опита си. Така те израстват като личности, постигат по-добри резултати и са готови да поемат отговорност за собственото си развитие и учене.

Поставянето на децата в творческа среда, даването на възможност да се изразяват свободно, да не се страхуват от грешки и провали им даде спокойствие, самочувствие и свобода да покажат, че могат да учат.“

Рефлексия върху постигнатото

В хода на работата ни по избраните умения установихме, че е важно да даваме възможност на учениците да видят **докъде са стигнали** и да помислят сами **докъде искат да стигнат**.

Периодично анализираме заедно с тях напредъка, набелязваме следващи стъпки и се учим от допуснатите грешки.“

2. Мотивация

Целта на тази рефлексия е учениците да свържат постигнатото от тях с конкретни свои поведения, като се анализира връзката действие – резултат.

За да протече ефективно това осмисляне, е добре да се подготвят предварително въпроси, които да насочват споделянето. Например:

- Какъв напредък сте постигнали по умениято?
- Какво Ви помогна?
- Какво Ви попречи?
- Какво научихте от опита си до момента?
- Какво бихте подобрили още?
- Какви следващи стъпки ще предприемете, за да станете по-добри в умениято?

Целта на тази рефлексия е учениците да свържат постигнатото от тях с Може да включите тези въпроси в дискусия, която да се проведе с целия клас или в по-малки групи, да ги дадете за домашна работа, да ги добавите в края на работен лист, който сте раздали на учениците, да поставите условие да включат отговорите си по

тези въпроси в края на презентация или доклад и т.н.

Подобна преоценка като цяло помага както на учениците, така и на нас – учителите, за да преосмисляме периодично подхода си и да отсяваме най-ефективните начини за подкрепа на напредъка на нашите ученици.

РЕЦЕПТА ЗА УВЛИЧАНЕ

Всеки от нас пречупи описаните в тази глава „уроци за поддържане на мотивацията“ през своя мирозглед и начин на преподаване. Всички ние търсихме и опитвахме различни техники и методи, за да **привлечем учениците** и да **задържим тяхната ангажираност**. Изградихме доверие и спокойна среда. Мотивирахме ги, като ги поощрявахме за успехите и ги оставяхме да анализират причините за несполуките си.

И ние правихме грешки, обсъждахме ги помежду си в нашите училищни ПУО и се учихме от тях по пътя в успешното развиване на уменията на XXI век.

Истината е, че моментът, в който преодоляхме страха да поставим високи цели и да потърсим начини за осъществяването им, беше онзи, който естествено ни отведе до нашите успешни практики.

Тук в тази кратка „рецепта“ ще обобщим това, което открихме, че работи най-добре за мотивацията на учители и ученици.

- 1. Изградете взаимно доверие.**
- 2. Покажете на класа, че всеки един е важен и значим.**
- 3. Осигурявайте възможности за упражняване и прилагане на уменията в учебните часове.**
- 4. Давайте на учениците възможност да припознаят уменията – като ги поставите в конкретна ситуация, те ще открият защо имат нужда от точно това умение.**
- 5. Подгответе си подходящи послания, които да мотивират. Оставете учениците да отговорят сами на въпроса „Защо това е важно?“**
- 6. Поставяйте точни критерии за оценка на степента на развитие на уменията и развивайте способности за самооценка у учениците.**
- 7. Проследявайте напредъка и празнувайте успехите заедно.**

3. УСПЕШНИТЕ ПРАКТИКИ

КОЕ ПРОРАБОТИ?

Като учители непрекъснато се питаме кое в нашите идеи ще проработи ефективно и успешно. В търсенията си изследваме, обмисляме, планираме дейността си, изпробваме различни подходи. Всичко това беше естествена част от пътя ни в откриване на най-успешните практики за развитие на избраното от нас умение в нашата конкретна класна

стая в рамките на проекта FIERST.

Когато започнахме да анализираме тези добри практики, открихме, че те споделят **обща съставни елементи, които са необходимо условие**, за да проработят дейностите успешно в класната стая. Кои са тези елементи?

Поставяне на цели

Няма как да постигнем напредък, ако не знаем **какво** точно искаме да постигнем. Затова е важно **да поставяме ясни цели** пред себе си и учениците. Това правило важи както за учебното съдържание, така и за уменията на XXI век.

За да можем да поставим ясни цели, е нужно да направим две неща:

- Да анализираме нуждите на учениците си – чрез нашите наблюдения като учители и като обсъждаме директно какво самите ученици смятат, че трябва да развият и надградят;
- Да проучим предварително в какво се състои умението и как би изглеждало то в класната стая.

Да приемем, че учителят и неговите ученици са избрали да работят върху емоционалната интелигентност през настоящата учебна година. Важно е преподавателят предварително да се запознае с умението в детайли:

- Какво означава то;
- Какви са „съставните му части“;
- Как изглежда проявата на емоционална интелигентност в класната стая;
- По какво ще разбере, че учениците му демонстрират това умение.

Само така учителят може да постави ясни и конкретни цели за развитие на избраното умение.

Например: Учениците назовават емоциите си по време на рефлексия на класа след представяне на пиеса на училищно тържество.

Колко е съществено да познаваме добре избраното умение, за да можем да си поставим свързани с него ясни цели, и как това се отразява цялостно на атмосферата и ученето в класната стая, споделя учител, участник в проекта:

Причините за най-успешните ми практики за развиване на уменията работа в екип са свързани с това, че получих знания и умения какво представлява това умение и как да го развивам. Това ме направи по-подготвена и мотивирана. Когато един преподавател е подготвен и уверен, успява да мотивира своите ученици, за да се чувстват уверени, удовлетворени, сплотени и да постигат и по-високи образователни успехи.“

Планиране на дейностите

След като ясно сме набелязали целите си, идва ред на внимателното планиране. Тук е важно да помислим какви акценти и дейности, които ще подкрепят развитието на избраното от нас умение, да включим в урока. Ето някои съвети:

→ Съгласувайте дейностите за развитие на уменията с целите по уменията

Докато споделяхме и дискутирахме в нашите професионални учебни общности, стигнахме до заключението, че за да имат учениците реален напредък в уменията си, **е важно уроците да предоставят разнообразни възможности за развитие на уменията.** Това не само задържа вниманието на учениците (както обсъдихме в предишната глава), но и изисква от тях **да прилагат уменията си в различни ситуации.**

Да си представим, че работим върху уменията за работа в екип. Целта ни е учениците да разпределят сами

отговорностите помежду си. Затова би било логично така да планираме урока си, че да включим повече възможности за групова работа, в която те сами трябва да определят ролите си.

По същия начин можем да поставяме групови задачи за домашна работа (изработка на постери, презентации, проучвания, проекти), като задължително условие към учениците е те самостоятелно да разпределят задачите си в процеса на изпълнение на домашната работа.

Мисля, че нещата се получиха, защото отделих повече време върху планирането на работата и върху разпределянето на ролите! Отчитам като мой пропуск, че преди това не съм планирала предварително подходящото групиране и може би затова не съм могла да получа резултати от работата в екип и да успея да ангажирам достатъчно всеки един член на екипа. А това е доста съществено за всеки един от членовете на групата – да бъдат включени в работата и да се почувстват важни!“

→ Разнообразявайте дейностите

Важно е **да редуваме различни дейности в нашите уроци**, за да поддържаме вниманието и ангажираността на учениците.

Възможно е, когато развиваме комуникационни умения, да се изкушим да включваме презентирание от страна на учениците във всеки час.

Презентацията сама по себе си е мощен инструмент за развиване на този тип умения, но ако твърде често присъства в уроците ни, ще доскучае на учениците. Така ангажираността им ще се понижи, а с нея и усилията, които влагат в подготвянето на представянето си. По този начин ще се забави и напредъкът по развиване на комуникационните умения.

Какво би станало, ако редуваме дейностите? Вместо да подготвят презентация, можем да дадем за домашна работа учениците да намерят подходящ текст в интернет, който добре представя дадена ситуация, и да дадат аргументи за различни епизоди от нея. Тогава ще постигнем по-висока ангажираност на учениците (задачата е непозната за тях) и ще развием и нови елементи от комуникационните умения (анализ и критичен прочит на комуникационна ситуация).

А защо да не дадем възможност на учениците сами да изберат коя задача би била най-полезна за тях?

Най-успешната ми практика е предоставянето на няколко различни начина децата да научават нещо ново – дали да прочетат, дали да гледат филм за това, дали да слушат моето обяснение, дали да разгледат схема, дали съученик да им разкаже и т.н. Така имат право на избор.“

(Пример от класната стая на учител, който развива умения за учене)

→ Интегрирайте работата върху уменията в учебното съдържание

Всички знаем как времето в учебния час никога не стига. Затова е важно **така да интегрираме работата по развитие на уменията на XXI век в урока, че да работим върху тях успоредно с учебното съдържание.**

За да направим това, е важно да помислим **как всяка част от това учебно съдържание е свързана с избраното от нас умение.**

Най-успешната за мен практика е свободна презентация от учениците за избрана от тях фирма. Те сами определят вида на фирмата си, дейността и развитието ѝ. Споделят и дискутират взаимно. Така урокът по предприемачество е обвързан с комуникационните умения, които развиваме."

(Пример от класната стая на учител, който развива комуникационни умения)

За да бъде **устойчива** работата върху уменията на XXI век, е важно те да бъдат обвързани с учебното съдържание, което преподаваме. В противен случай трудно ще намерим време, за да преподадем учебния материал от една страна, а от друга – да развиваме умения.

Затова, когато планираме своите уроци, е важно да отделим 10 минути, за да помислим как това учебно съдържание може да бъде обвързано с избраното умение.

Можете да откриете повече идеи как да интегрирате уменията на XXI век в учебното съдържание на сайта prepodavame.bg. Всички те са споделени от учителите, участващи в проекта FIERST.

Индивидуален подход

Всички ние сме различни. Учениците ни също притежават уникални качества. Затова е важно да помислим по какъв начин да въвлечем в урока всеки един от тях според неговата индивидуалност. Нека помислим **какво бихме искали да насърчим и развием у всеки един ученик.**

Да си представим, че развиваме умение за работа в екип. Може би за едни ученици е важно да се научат да поемат повече отговорност. Тогава бихме могли именно тях да ангажираме с по-лидерски позиции и задачи.

По същия начин, ако искаме да насърчим у определени деца повече увереност в собствените възможности, бихме могли да насърчим именно тях да поемат водеща функция в даден проект.

Може би у други ученици бихме искали да развием уменията да отстъпват гумата на останалите. Тогава на тях бихме дали роли, които да изискват повече активно слушане или водене на запуски.

В началото беше трудно да разделям децата в екипи. Все имаше недоволни, но чрез използването на различни методи на групиране те свикнаха да приемат всеки друг в отбора си. Важно е учениците да разберат, че всеки един от тях има качества, които ще допринесат за екипа. Всеки ученик има силни и слаби страни. Когато работят в екип и използват силните страни на всеки един, те могат да постигнат добри резултати.“

Понякога сме изкушени да даваме задачата на онези, за които знаем, че биха се справили най-добре с нея. А друг път искаме да помогнем на определен ученик да развива таланта си, като му даваме отново и отново възможност да го упражнява (например даваме презентаторската роля на ученик, който се справя отлично в говоренето пред публика). Какъвто и да е подходът ни, е важно да спрем и да помислим:

- Какво искаме този ученик да наградим?
- Какво самият ученик иска да развие?
- Как можем да му помогнем да направи това?

Проследяване на напредъка

Няма нищо по-мотивиращо за учениците от възможността да видят своя собствен успех. Но когато се отнася до развиването на умения, напредъкът е трудно уловим.

В хода на участието ни в проекта открихме, че е особено важно да покажем на учениците си по какъв начин ще разберем, че те са се усъвършенствали в избраното умение.

- По какво ще разберем, че учениците ни разпознават по-добре емоциите си (емоционална интелигентност)?
- По какво ще разберем, че те умеят по-добре да разпределят задачите помежду си (умение за работа в екип)?
- Как ще забележим, че децата могат да извличат информация от непрекъснат текст на отлично ниво (четивна грамотност)?

Всъщност открихме, че най-добрият подход да изработим критерии за представянето на учениците по избраното умение, е **да зададем горните въпроси на тях самите.** След това да запишем изведените от тях критерии за отлично представяне. А накрая – да им дадем възможност:

- сами да проследяват своя напредък;
- да дават обратна връзка на представянето си;
- да си разменят препоръки и да си помагат взаимно.

Когато учениците имат ясни и точни критерии и се изисква те да се спазват, те се справят по-добре. Когато участват в оценяването, стават по-отговорни и критични.“

РЕЦЕПТА ЗА ПРАКТИКА

И така. Каква е рецептата за създаването на успешна практика, развиваща избраното от нас умение на XXI век?

- 1. Идентифицирайте нуждите на учениците си и въз основа на това си поставете цели.**
- 2. Осигурете си необходимата доза познание по умението, което искате да развиете.**
- 3. Заложете разнообразни дейности в урока – поставяйте учениците в разнородни ситуации, за да развивате различни елементи от избраното умение.**
- 4. Питайте учениците за тяхното мнение, за идеите им, за чувствата и за препоръките им.**
- 5. Поддържайте собствена висока вътрешна мотивация и постоянно развивайте вашите лични умения.**

Една успешна практика се състои в ентусиазъм, подготовка, планиране, работа и представяне. Рецептът за успех е готовността да дадеш 101% от себе си.“

4. УЧИТЕЛСКИ УМЕНИЯ

КАКВО РАЗВИХМЕ?

Работата върху уменията на XXI век в рамките на проекта FIERST осезаемо се отрази на собствените ни компетентности и на практиката ни като учители. **Промениха се нагласи и виждания върху процеса на преподаване и ролята в него.** Променихме се ние.

Нека ви разкажем повече за нашите нови учителски умения.

Креативност: Креативността е откриване, експериментиране, израстване, поемане на рискове, нарушаване на правилата, допускане на грешки и забавляване

Да започнем с креативността. Онази способност у човека, която му позволява да погледне на познатото по нов начин. **Да стъпи на опита си, на това, което вече умее да прави добре, и да генерира иновации.** Затова свързваме

креативността още с **творчеството и въображението.** Човекът с креативно мислене е **изследовател** в областта, в която твори. Той стига до нови идеи и намира начини да ги осъществи.

Промени се изцяло методът ми за провеждане на урок и виждането ми за преподаването като цяло. Сега включавам повече децата като участници в процеса на учене. Откъснах се от скучните лекции и преминах в „световно кафене“, което разчупи госта часовете. Изработваме повече табла и проекти. Задачите, които решаваме, са съставени и измислени от тях. Те са главните герои. Така всеки час е различен, атрактивен, интересен.“

Като участници в проекта FIERST, ние преминавахме през периодични обучения. Една значима част от тях, разбира се, бяха насочени именно към това да намерим как да интегрираме развиването на избраното от съответното ПУО умение в различните

учебни часове. Но по-генерално, тези обучения промениха възприятията ни, начина, по който гледаме на нас като преподаватели – нашата роля в непрекъснатото взаимодействие с учениците ни и инициативата, която им даваме.

FIERST ме научи на доста неща, но като че ли най-вече да делегирам повече отговорности на учениците си. Така те научават много повече и уроците имат по-голяма полза за тях. Аз всеки ден отчитам индивидуалния им напредък и правя така, че той да е видим за всички.“

Обученията повлияха на начина, по който възприемаме случващото се в нашия свят на учители. Научиха ни **проактивно да се стремим към намирането на решения** на затрудненията и предизвикателствата от нашето всекидневие. Знае се, че хората, които са креативни, се боят по-малко от грешка или провал

в справянето с трудностите. Тези личности виждат неуспеха просто **като временно явление и ценен урок по пътя на своето израстване**. И са мотивирани да го извървят. Вярвайки в това, ние го предаваме като послание във всеки един урок – учебен и житейски, с нашите ученици.

Участието ми в проекта ме научи да планирам по-детайлно уроците си, да използвам различни методи, с които да насърчавам учениците си да не се страхуват да задават допълнително въпроси или да изказват различно мнение, да използвам различни технологии, с които да въвека учениците в учебния процес.“

В същото време сходни процеси, много близки с онова, което преживяваха учениците, се случваха и със самите нас:

„Станах много по-бдителна за реакциите на учениците, тяхното мнение и виждания. Желанието ми да съм креативна и различна в начина на представяне на материала се повиши. Отдавам повече внимание на това, което искам да се получи в крайна сметка, и се стремя да съм последователна в действията си.“

По-гъвкави сме, по-креативни и със сигурност имаме по-добро критическо мислене.“

Критическо мислене: Мисли свободно и не приемай всичко, което чуваш за истина. Бъди критичен и поставяй под въпрос собствените си вярвания

Критическото мислене се свързва със системното мислене. Това е **способността да виждаш връзката и ролята на всеки един от елементите в системата, в цялото.**

Това е умението да визуализираш къде искаш да изведеш учениците си в края (на годината, на етапа...).

Благодарение на това успяваш да си представиш как всяка стъпка по пътя, всяка дейност, която се провежда в часовете, те отвежда към целта. Можеш във всеки един момент да обясниш защо дадена активност се случва и как тя помага за постигането на нещо по-голямо, към което се стремим.

Участието ми във FIERST ме научи да имам изградена стратегия за по-дълъг период от време. Не целите ти да достигат до края на часа или края на седмицата. Мисля по-глобално, мисля напред. Научих се да имам ясни цели и да ги развивам във времето.”

Критическото мислене изгражда универсални способности, които служат в различни ситуации и помагат да канализираш енергията си, да бъдеш **фокусиран и структуриран.**

FIERST извади на повърхността неща, които бяха останали на заден план заради учебния материал. Сега съм по-обрана и методична. Фокусирам се върху личностното развитие на учениците и съблюдавам и уменията, и навиците, които развивам у тях, да го подпомагат.”

Критическото мислене служи много и в процеса на взимане на решения. А в училищния живот, при непрестанно възникващи казуси, това се налага като неизменна част от ежедневието. Този тип мислене позволява убедително **да аргументираш решението си, но и да анализираш, да прогнозираш възможни резултати и свързаните с тях процеси.**

Нужно ми е повече време за предварителна подготовка. Отделям много повече време на планирането, понеже си мисля, че в известна степен успехите се постигат с това! Да помисля и реша коя задача може да се даде за работа в екип, как да организирам процеса, кой и как ще управлява времето. Трябва да предположа какви проблеми може да имам и как ще ги разреша. Например при работа в екип се създава и по-шумна обстановка и аз трябва да помисля какво мога да направя, за да запазя атмосферата продуктивна.“

Работа в екип: Ако съм виждал по-далеч от други, то е заради това, че съм на раменете на гиганти

От една страна, работата в екип се очерта като умение, което някои училищни екипи избраха като ключово за своите ученици, а от друга – като такова, което самите ние като учители развихме благодарение на формираните от нас професионални учебни общности.

Според една от най-кратките дефиниции работата в екип е **„съвместна дейност** за постигане на **обща цел“**.

Каква беше нашата цел? Да подпомогнем учениците си в овладяването,

усъвършенстването на уменията за успех на XXI век. Нашият начин да осъществим целта беше чрез координирани и съгласувани действия помежду ни – посредством **регулярните срещи на ПУО**. Но беше много важно каква **атмосфера** щяхме да създадем в тези професионални общности. Защото само в единство, разбирателство и доверие може да се случи сполучливото постигане на общите цели.

Мога да кажа много неща, които ни бяха ценни. Но ако трябва да конкретизирам едно от тях, пак и отново ще посоча на първо място работа в екип – да си помагаме, да се подкрепяме и насърчаваме. Сплоти се учителският колектив.“

През XXI век умението да работиш ефективно с другите и да си сътрудничиш с тях е ключово за съвременната професионална среда, в която взаимопомощта, взаимодействието и обмяната на идеи имат огромно значение. Работата в екип учи на споделена отговорност – да държиш на своя успех и на успеха на другите, да помагаш и да получаваеш помощ.

„Ежедневно споделяме с колеги и обменяме идеи. Изслушваме се и се допълваме. Предаваме си информация и повече комуникираме – помежду си, с учениците и техните родители.“

Едно от значимите неща, които съумяхме да постигнем, беше дискусиите в нашите ПУО да се случват в сигурна среда, където **всеки се чувства спокоен да сподели открито тревогите си, опита си, несполуките и огорченията си, без да бъде съден, а единствено чул, разбран и окуражен.**

Дигитална грамотност: Единственият човек, който е образован, е този, който се е научил как да се научи и да се промени

В свят, в който всеки има неограничен достъп до информация, се променя онова, което е ценно, значимо. **Вече не е важно какво знаеш, а можеш ли бързо да се ориентираш в огромното информационно пространство и да намериш необходимото ти, да го обработиш и да го използваш за целите на твоето собствено задание.**

Можеш ли да общуваш и да работиш съвместно по задача или проект с колега, който е далеч, но с когото имате общи предизвикателства и цели?

Точно това често ни се налагаше във FIERST, докато търсехме идеи, подкрепа и възможност за споделяне с колеги от други училищни екипи, работещи по същото умение. Обменяхме полезни ресурси и колкото повече задълбочавахме интереса си към уменията и нашето ПУО, толкова повече нови неща откривахме. Стараехме се да синтезираме и организираме цялата тази информация, за да можем да я използваме целенасочено в реалната ни практика, награждайки я със собствения си опит.

Учителите имаха възможността да наградят и горазвият своите дигитални умения. Да излязат от зоната си на комфорт и да се справят с нови предизвикателства. Да потърсят различни и нестандартни начини за преподаване.

Да изпробват своята комуникативност и самостоятелност.“

УМЕНИЯ ПО ВРЕМЕ НА ДИСТАНЦИОННО УЧЕНЕ

Учебната 2019/2020 година ни поднесе едно значимо предизвикателство – необходимостта да преминем бързо към дистанционна работа. Този процес не беше лесен и постави още по-голямо изискване към нас – **да прилагаме уменията на XXI век в реалността, за да се справим в нея**. Още по-силно се прояви нуждата да **работим в екип** с учители и ученици, да награждаме

дигиталните си умения, да **комуникираме в различна среда**, да изпробваме разнородни стратегии за учене в нетипичен за нас контекст, да **мислим критично**, да проявяваме **гражданска активност**, помагайки на най-силно нуждаещите се, и да прилагаме своята **емоционална интелигентност** във възникналата ситуация на несигурност.

„Китайците използват два щриха, за да напишат думата „криза“. Едният ход на четката представлява опасност, другият – възможност. В криза бъдете наясно с опасността, но разпознайте възможността.“

Джон Ф. Кенеди

Всяко предизвикателство крие възможност да развием и наградим своите умения, да надскочим вижданията и разбиранията си. Затова за много от нас преходът към дистанционна работа позволи да видим обучението и образованието от различен ъгъл.

По-надолу ви представяме част от възможностите, които ние видяхме в дистанционното учене.

Възможност да преосмислим ролята на учителя

Дистанционното учене помага за това да разширим представата си за ролята на учителя. Възниква силната необходимост за поставяне на **индивидуални задачи и проекти на учениците, при които учителят е по-скоро ментор и наставник**, а ученето се осъществява чрез самостоятелни задания, изискващи проучване, изследване и търсене на различни решения от страна на учениците.

Създалата се ситуация ни постави пред предизвикателството да бъдем креативни по отношение на планирането и преподаването на уроците в дигитална среда. Планирането на материала за този тип обучение е далеч по-различен от планирането на урок в класната стая.“

Учителите станаха по-организирани, по-оперативни, по-ефективни. Работата в електронна и дистанционна среда изисква да се преподава ясно, точно, съобразено с децата. Учениците много харесаха това обучение. Участват с желание и активно.“

Възможност да преосмислим ролята на ученика

Дистанционното учене поставя и учениците в по-различна роля. Ситуацията изисква от тях да бъдат по-активни, а в много виртуални класни стаи самите те са водещите експерти по отношение на взаимодействието в онлайн среда – **асисти-**

рат на своите учители в работата с различни платформи, **помагат на своите съученици, които имат пропуски** в дигиталните си умения или нямат достъп до интернет или компютърно/мобилно устройство.

В ситуацията, в която се намираме, учители и ученици успяха да се мобилизират и да осъществяват непрекъснат контакт помежду си. Учениците успяха да опознаят и друг начин на преподаване – те са активна част от този процес.“

Това, че учениците са „активна част от процеса“ на учене променя и **отношението им едни към други и повишава собствената им ангажираност към напредъка и представянето на останалите.**

В началото имах проблеми с организирането на процеса и беше необходимо голямо търпение от моя страна. Щастлива съм, че моите ученици бяха активни, като се научиха да работят с всекиго и бяха готови да помогнат на съученика си, за да успее и той.“

Така виртуалната **класна стая** се превръща **в място на партньорство, активност и взаимно учене** – и от страна на учителя, и от страна на учениците.

Дистанционното учене повишава чувството им за взаимопомощ. Като го няма учителя да помогне, няма кой друг освен съучениците. Представянето е забавно за тях, интересно. Помага им много за четивната и писмената грамотност. Освен това чрез делегирането на повече права и отговорности на учениците те стават по-самостоятелни, по-самоорганизирани, по-отговорни и уверени в себе си.“

От своя страна чувството на отговорност към собствения напредък подтиква учениците да се самонаблюдават и да търсят начини да подобряват представянето си.

Възможността за по-голяма самостоятелност при дистанционното учене кара учениците да саморефлектират и да се опитват сами да търсят решения на предизвикателствата, пред които се изправят, да се научат сами да управляват времето си, да бъдат по-адаптивни и гъвкави.“

Възможност да включим проектно базирано обучение

Дистанционното учене позволява на нас, учителите, да обогатим репертоара си от уроци чрез създаването на самостоятелни задания и проекти за учениците, в които те сами да

управляват процеса на справяне със задачата. Това развива нашата **креативност** и уменията ни за предварително **планиране на уроците**.

Чрез дистанционното обучение учителите могат да се докоснат до огромното богатство на интерактивните методи за преподаване с помощта на визуализации, видеа, различни активни работни листове. По този начин предизвикат себе си и своите ученици да бъдат по-креативни и иновативни.

Проектно базираното обучение може да бъде прилагано както в дигитална, так и в реална среда, дори когато учениците нямат достъп до компютърни и мобилни устройства.

Проектно базираното обучение изисква постоянна **обратна връзка** към

работата на учениците, което променя техните, а и нашите собствени виждания за ролята на учителя – **ние сме партньори в процеса на учене**, а **нашата обратна връзка цели да** открие пропуските и да **помогне на учениците да се справят със задачата**.

Учениците споделят, че са доста по-натоварени в сравнение с традиционния начин на обучение, но са много отговорни при приемането и интегрирането на моята обратна връзка към техните самостоятелни задания.

Самото проектно базирано обучение силно подпомага личностното и академичното развитие на учениците. То им предоставя възможност **да станат по-самостоятелни, по-ангажирани и по-отговорни за собственото си учене и напредък**.

С поставянето на индивидуални задачи и проекти учениците *подбират, систематизират и обработват информацията, която им е необходима. Получаването на индивидуална обратна връзка кара учениците да бъдат още по-фокусирани.*

Проектно базираното обучение и дистанционното учене изискват от учениците **да прилагат знанията и уменията си при решаването на реални задачи и в непозната среда** – именно това проверява и развива тяхната **функционална грамотност**.

Дистанционното учене предполага повече възможности за проектно базирани дейности и за развиване на умения на XXI век. Освен четивна грамотност проектно базираното обучение изисква приложение на дигитални умения, научна грамотност, работа в екип и емоционална интелигентност.

Възможност да пренесем уменията си в нова среда

Висша форма на владение на определено умение е способността ни да го прилагаме в нова и непозната обстановка. Така необходимостта да продължим да развиваме умения на XXI век у учениците в условията на дистанционно учене ни предоставя възможност да:

- обогатим педагогическите си подходи;
- задълбочим разбирането си за уменията на XXI век;
- открием нови различни начини те да бъдат внедрени в учебния процес.

В този ред на мисли дистанционното учене ни предоставя възможност да станем по-добри професионалисти.

Научихме се да работим с различни онлайн платформи, придобихме повече опит и вече имаме по-богата база за сравнение кое е най-ефективното преподаване.

Всички учители, използвайки извънредното положение, подобряват своите умения, като се самоусъвършенстват и всеки ден търсят онлайн варианти за преподаване.

Но ние, учителите, не бяхме единствените, които задълбочиха знанията и уменията си. Извънредното положение отвори пространство, в което нашите ученици да развиват уменията на XXI век не само в реална, но и в дигитална среда. Неочаквано извънредната ситуация започна да ги подготвя за **потребностите на бъдещето, в което поради глобали-**

зацията и дигитализацията, професионалното, академичното и личното общуване и функциониране в онлайн среда стават норма – част от обичайния процес на работа на милиони хора по света.

Именно затова е важно дигиталното обучение да получи своя дял в учебния процес занапред.

Не може да се сравнява прякото обучение с дистанционното. Двата вида обучение изискват различни умения и от учителите, и от учениците. Дистанционното учене позволява развиването на комуникационни умения чрез интернет, четивната грамотност, гражданската активност и уменията за учене вече в различна среда от училищната. Но като се замисля, точно това ще изисква бъдещето от нашите ученици – да прилагат уменията си в различна среда от класната стая, като много често работната им среда ще е виртуална.

Възможност да усъвършенстваме нагласата си за развитие

Изследователският подход, създаването на пространство за експериментиране, изпробването на различни алтернативни решения са обвързани с една от най-важните нагласи в контекста на XXI век – нагласата за раз-

витие. При нея всяко затруднение се вижда като възможност за придобиване на ново знание. Всяка грешка дава шанс да научим нещо ново, да усъвършенстваме и надградим себе си.

Очевидно в така създамата се ситуация най-много печелят дигиталните умения, тъй като без тях е немислимо провеждането на учебния ден. Самото онлайн обучение е напълно експериментално и съответно *изскочат куп проблеми, към които трябва да подхождаме със спокойствие, разбиране и оптимизъм – както ние учителите, така и учениците. В този смисъл и децата, и ние развиваме емоционална интелигентност. В същото време, чрез търсенето на различни решения на проблемите и експериментирането в дигиталната среда заедно с учениците, ние видяхме, че всяко умение може да бъде развито и всеки проблем има своето решение. Просто трябва търпение и постоянство, докато го открием.*

Виртуалната класна стая се превръща в **място, където учат не само учениците, но и техните учители.**

Възможност да работим всички заедно – ученици, учители и родители

Дистанционното учене изисква още **по-добър синхрон и взаимопомощ между ученици и учители, учители и учители, учители и родители**. В този смисъл дистанционното обучение е възможност да задълбочим и усъвършенстваме **уменията си да работим заедно с други хора за постигане на една обща цел** – образованието на децата ни.

По-големият брой самостоятелни задачи и проекти, които се подготвят вкъщи, правят по-активна ролята на родителите, които от своя страна имат възможност да наблюдават учебния процес отблизо и да участват в него чрез помощ и обратна връзка. Така се създава **шанс за по-добро партньорство** между ученици, учители и родители.

При дистанционното учене, всички ние – и учители, и ученици, и родители, всеки ден учим по нещо ново и го прилагаме в работата заедно, за да сме по-ефективни, а децата – да постигат по-добри резултати.“

От друга страна, необичайната ситуация поставя учителските колективи пред изпитание. Не е тайна, че в **ситуации на трудности най-успешно се справят колективите, които имат добре изграден екип** – отново ключово умение на XXI век. Създаването ПУО

по проект FIERST подпомогна учителските ни колективи да посрещнат предизвикателствата заедно. Чрез подкрепа и взаимопомощ запазваме самооблагане и се впускаме в новото предизвикателство – дистанционно учене.

Дистанционното обучение ни разкри възможността да работим от разстояние. Всички учители се обединихме около една идея и успяхме да я реализираме. Синхронно с помощта на платформи и електронни ресурси увлякохме учениците да учат и да не прекъсват своето развитие. Това стана на базата на изграденото между ученици, учители и родители доверие и желание за по-добро развитие на възпитаниците ни.“

5. НАУЧЕНИ УРОЦИ

ВЪВЕДЕНИЕ

След като обобщихме подхода и опита на всеки един от нас към развиване на уменията на XXI век, извлякохме и ценните научени уроци, за да може те да достигнат и до други учители, откъдето участниците във FIERST, да ги вдъхновят и окуражат в развиване на уменията на XXI век в техните класни стаи.

НАУЧЕНИ УРОЦИ

Урок 1: Египтство

Първият урок, до който опитът ни с уменията на XXI век ни доведе, е осъзнаването, че **развиването на ключови за нашето столетие компетентности трябва да върви ръка за ръка с усвояването на предметното знание от учениците**. Не е нужно да отделя-

ме специално време за развиване на уменията на XXI век. Те трябва да са умело преплетени във всяка задача, която поставяме за усвояване на предметното знание. Предметното знание и напредъка по уменията може да бъдат едно цяло!

Това означава, че:

→ Всеки урок, който подготвяме, е обвързан с уменията на XXI век

Наша задача и отговорност е **да открием как да обвържем предметното знание с конкретното умение**, което сме избрали да развиваме. Например как можем да обвържем въведението в простите дробни числа в час по математика в 5. клас с умението за ра-

бота в екип? Какви задачи и дейности ще подготвим за учениците, така че справяйки се с тях, те да напредват едновременно и в знанията си за дробните числа, и в умението си да работят едни с други?

→ Развивайки едно умение, ние неизменно засягаме и други умения

Уменията на XXI век преливат едно в друго. Например, когато развиваме **умение за работа в екип**, докато учениците организират и провеждат благотворителен базар, то неминуемо с тази активност ние развиваме и тяхната **гражданска активност**. А когато в края на деня ги попитаме с какво смятат, че са се справили добре в екипната работа и какво биха искали да подобрят в представянето си, ние директно работим върху **умението им за личностно развитие**. И представете си, че благотворителното събитие е свързано с литературни четения от по-големи ученици на по-малки, тогава освен посочените умения ние ще развиваме и **четивната грамотност** на учениците.

→ Проследяваме напредъка по уменията, така както проследяваме напредъка по предметното знание

Както обсъдихме и в предишните глави, отношението ни към уменията на XXI век трябва да бъде еквивалентно на отношението ни към предметното знание. Това се налага, тъй като в съвременното ни тези умения са толкова ключови за успеха на човек, колкото и предметното знание.

Ето защо е важно както ние учителите, така и учениците да имаме **ясна представа какво е нивото ни на владение** на определено умение и **как да сме сигурни, че напредваме в него**.

За да се случи това, е нужно да си представим в детайли **какви са проявленията на дадено умение** и след **това да следим за тяхната поява** в поведението на учениците.

Например трябва да можем да си представим как изглеждат, как мислят, какво правят ученици, които умеят да работят в екип? Как се държат при поставяне на задача? Какво правят, за да се справят с нея? Как се отнасят към процеса на работа по задачата?

Когато имаме **ясни, измерими** отговори на тези въпроси, на нас като учители, а и на учениците ни, ще ни бъде много по-ясно, достъпно и конкретно да проследим **обективно** какво е нивото на владение на уменията (точно както можем да оценяваме успеваемостта в усвояването на предметното знание).

Повече идеи за различни проявления на уменията на XXI век може да откриете в наръчника „Как да развиваме умения на 21-ви век в час?“ на Фондация „Заедно в час“ и на сайта prepodavame.bg

Урок 2: Учениците в центъра на учебния процес

Всички ние искаме учениците ни да постигнат **реален и траен напредък** както в предметното си знание, така и в уменията. За да се случи това обаче, е необходимо **те да бъдат активната страна в процеса на учене**. Да са ангажирани, мотивирани, да управляват сами собствения си напредък – да си поставят цели и да търсят начини да подобряват своето представяне.

Как да постигнем това?

→ Проучваме и уважаваме нуждите и интересите на своите ученици

Необходимо е да поставим **техните нужди, интереси, силни страни и зони за подобряване в центъра на учебния процес**. Когато поставяме цели и теми за часа и за извънкласните про-

екти, е нужно да попитаме децата какво е интересно за тях, какво биха искали да открият, какво биха искали да разберат по-добре, в каква област желаят да напреднат.

→ Разпределяме отговорността за ученето и напредъка

Ако искаме учениците да бъдат активни, то трябва **да им създадем възможности** да бъдат такива. Тоест, след като сме поставили заедно с тях теми и цели в зависимост от интересите и нуждите им, е време въз основа на тези теми и цели да разпределим (отново заедно) отговорностите, чрез които **всеки ученик** да допринесе за осъществяването на учебния процес – провеждането на урока, представянето на раздела, изпълнението на извънкласната дейност, презентирането на проекта...

Променя се и нашата роля на преподаватели. Ние се превръщаме по-скоро в **ментори, които подкрепят децата в изследването** на различни проблеми и осъществяването на разнообразни проекти.

Само така учениците ще управляват своя собствен напредък в предметното си знание и в сферата на уменията на XXI век. Това ще поддържа тяхната мотивация и ще развие у тях чувство на отговорност за собственото учене и ученето на техните съученици.

Урок 3: Постоянно учене

Развиването на умения на XXI век в час е дълъг път. Наситен е със събития, взаимодействия и емоции. Път, по който се редуват моменти на възторг от постиженията и на огорчения от несполуките. В разнообразието от тези преживявания е важно да виждаме уроците. Онова, което е ценно, е не непременно, на всяка цена и винаги да успяваме, а **умението да анализираме случващото се и от него да извличаме наученото**, благодарение на което да се подобряваме непрекъснато.

За да се справим в това, е нужно да:

Изследваме пътя си

- Какво направихме добре?
 - Какви резултати постигнахме?
 - Какво ни помогна?
 - Ако можехме да се върнем назад, какво би се случило по различен начин?
 - Какво можем да подобрим?
 - Какво ще ни е необходимо, за да го направим?
- Какви са следващите ни стъпки?

Да си представим как би изглеждал подобен анализ.

Например установяваме, че в час по история учениците се справят отлично с това да описват популярни личности от миналото и **вследствие от разнообразните дейности, които сме залагали редовно в уроците си**, вече **успешно откряват** техни **силни и слаби страни** (умение за личностно развитие). В същото време обаче забелязваме, че се **затрудняват да формулират цели** въз основа на тези силни и слаби страни. **Може би не сме им дали добри опори**, алгоритъм, който да следват при целеполагане? **Или не сме оценявали по стандартизирани критерии** зададени цели? Преценяваме, че ще помогне, ако **предоставим на учениците таблица със стъпки, които да следват при формулирането на цели**.

→ Адаптираме подхода си

Да имаме нагласата и готовността, че това, което сме планирали, във всеки един момент може да се промени. Да приемем, че това е естественият ход в този цялостен процес на учене. Да намираме в себе си сили **да бъдем гъвкави, да променяме**, стъпвайки на изводите, до които сме достигнали.

Мислейки отново в контекста на примера с умението за личностно развитие, може в **началото** много да сме искали **да изградим способността** у учениците си **да оценяват силни и слаби страни** – на исторически личности и свои. Но на даден етап да установим, че в класа има силно изразена индивидуалност и повече възглеждане

в себе си, отколкото в цялото. Учениците не успяват да изградят трайни продуктивни взаимоотношения, да открият общ интерес, около който да обединят усилията си, да се впуснат заедно в начинания, преследвайки високи постижения.

Тогава като учители може **да адаптираме плана си и да ги предизвикаме** да направят един по-всеобхватен анализ на предимствата и слабите страни на групата. И на тази основа **да се избере** една **обща цел за класа**. Тази цел може да бъде „разбита“ на стъпки, съобразно учебните периоди – за раздела, за срока, за годината.

Урок 4: Екипност

Каквото и да ни се случва в училище или в час, както и да го осмисляме, едно трябва да помним непрекъснато – не сме сами! Ние взаимодействаме, обменяме, съпребивяваме. Работата в екип и споделянето обогатяват опита и засилват ученето.

Участието ни в проекта FIERST ни помогна да изградим позитивна атмосфера на учене и да осигурим предпоставки за развитие – личностно и професионално.

Как да се случи това?

→ Създаваме позитивно взаимодействие в ПУО

Работата в ПУО несъмнено спомага за развиването и **обогатяването на практиката** на всеки един от учителите. От съществено значение обаче е изграждането на чувство за екипност в контекста на общуването между членовете на тази общност. Те се подкрепят и насърчават в работата, а сътрудничеството помежду им допринася за успеха на учениците. Установяването на защитена и доверителна среда в ПУО се крепи на общите групови правила и произтичащите от тях поведения, които отразяват потребностите на всички.

Работата в екип е способността да работим заедно за постигане на обща визия. Това е горивото, което позволява на обикновените хора да постигнат необикновени резултати.“

Андрю Карнеги

→ Създаваме позитивна атмосфера в час

Чувството за екипност се пренася и на ниво учител – ученик. Всички сме партньори и изследователи в процеса на учене. За да успеем, сме насърчени от желанието да взаимодействаме и да си помагаме. За да сме заедно, сме водени от вниманието към потребностите на отсрещната страна и от уважението към индивидуалността на всеки.

Големите неща се състоят от поредица от малки неща, които са събрани заедно.“

Винсент ван Гог

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За да постигнеш каквото и да е било, първо трябва да повярваш, че е възможно и да си представиш, че вече се е случило.

Това е една от стъпките, които предприе ПУО на СУ „Любен Каравелов“ – Пловдив, за да работи за развитие на комуникационни умения. Ние бяхме мечтатели, а днес сме реализатори с подкрепата на екипа от проект FIERST и упоритостта ни.

Истината е, че този проект постави началото на един нов етап в нашето училище, защото въпреки, че проек-

тът приключи, ние работим в малки ПУО, създадени на ниво клас. Целта ни е да планираме заедно, да си поставяме общи цели и да следим напредъка по осъществяването им.

Сега развиваме не само комуникационни умения, а поетапно всички умения на XXI век, защото знаем, че те са взаимно свързани. Научихме се, че тяхната връзка е ключова и уменията няма как да се развиват едно без друго, но научихме и че трябва да следваме конкретни малки стъпки, ако искаме да сме успешни!

Божидара Илиева Учител по информационни технологии в СУ „Любен Каравелов“, гр. Пловдив

Участието ми в проекта FIERST е едно незабравимо и смислено начинание.

Бях избрана за лидер на ПУО по проекта. С вълнение си спомням за първото обучение за лидери в София. Върнах се заредена с положителна енергия и се чудех как да предам наученото на моите колеги.

Онова, което най-силно ме провокира по отношение на работа с тях, бе нуждата от промяна, липсата на споделеност и удовлетвореност. Избрахме да развиваме уменията „Работа в екип“ и това ни помогна след всяка среща и всеки наблюдаван и споделен урок да разбираме колко важно е самите ние да работим в екип и след това да развиваме това умение у нашите ученици.

Сега всичко е различно. Дори папката с протоколите от срещите на нашата общност ни напомня и подсказва, че трябва отново да се събирате и да обменяме идеи.

Проектът ми липсва! Липсват ми преживяванията и онези моменти, в които не знаеш с какво ще те изненадат

самите обучаващи – с нещо непринудено и в същото време много полезно и доста различно.

А какво се промени в моята практика? Бих казала цялостната стратегия на преподаване! Като един уверен и отговорен учител развивам смело уменията благодарение на знанията и опита, които придобих по време на участието в проекта. Разбрах, че към развиването на умения в час, трябва да подхождам като към всеки друг предмет и залагането на дейности в урока, свързани с тези умения, помага на учениците да използват знанията като ресурс.

Колеги, съмишленици, забавлявайте се, защото ученето чрез развиване на умения е предизвикателство с удовлетвореност.

Въпреки приключването на участието ми в проекта, продължавам да реализирам моята роля като лидер, а заедно с всички колеги вървим по един осъзнат път да се развиваме като екип, да споделяме опита си и да работим здраво за развиване на ключови умения на XXI век у учениците.

Ася Имамска
Главен учител и ПУО лидер
в ОУ „Пейо Кр. Яворов“ с. Гьоврен, общ. Девин

„Аз съм учител и бъдещето на България е в класната ми стая“.

Работя с децата на XXI век. Това ме поставя пред изпитания, отговорност и търсене на адекватни на времето методи и средства за мотивиране на учениците. XXI век очаква хората да бъдат продуктивни, иновативни, из-

исква от тях да бъдат компетентни.

Преди да стана част от екипа на FIERST, „уменията на XXI век“ за мен беше израз, който не ме впечатляваше особено. Вече знам защо тези умения трябва да бъдат придобити и правя всичко възможно учениците ми да работят в екип, да имат критиче-

ско мислене, математическа грамотност, креативност, да притежават умения за учене, емоционална интелигентност.

Участието ми в проекта ме научи да се адаптирам към различни роли и отговорности, да работя ефективно, провокирайки креативност. Показва ми как ефективно да използвам времето и да управлявам натоварването. Провокира ме да си поставям високи стандарти и цели и да ги постигам, като свърша работата навреме и с

високо качество.

Преживяното във FIERST ми даде увереност, откри пред мен необятен хоризонт, предоставяйки ценни ресурси като наръчника „Как да развиваме умения на 21-ви век в час?“, срещи с колеги и обмен на добри практики.

Успешно използвам в часовете си практики и техники, които си „откраднах“ от обученията в рамките на проекта. Учениците ми ги очакват с нетърпение.

Нуршен Халилова
Старши учител в начален етап,
СУ „Христо Ботев“, гр. Кубрат

Учителят е бил, е и ще бъде творец, изследовател, ментор – пример за децата и огледало на тяхната душа. Той е сценаристът, който превръща часовете в приключения, смелият треньор, който печели уважението на своите ученици и се радва на всеки техни успех, но и студентът, който не се страхува да усъвършенства уменията си, приема съвети и споделя опит.

Това съм аз през последните 17 години. Един смел пътешественик с любопитни очи и протегнати ръце, които срещат разбиране и подкрепа. Един от ПУО късметлиите, които намериха съмишленици и приятели, верни фенове и почитатели през последните две години, благодарение на участието си в проект FIERST.

Благодаря ви, колеги, че имах честта

да участвам в едно пътешествие, изпълнено с приятни срещи и възвращения, с много предизвикателства и приключения. Едно шеметно пътуване към другите и себе си, чрез което преоткрих своята роля, спечелих много професионални приятелства и признание. Благодарение на обученията, аз се върнах заредена с нови идеи, обогатена със знания и опит, които ние сами откривахме. Учихме се един от друг и доказахме за пореден път, че силата е в отбора, в споделянето и търсенето.

Колеги, нашият ПУО отбор е приел преподаването като свое призвание, мисия и отговорност. Той е готов да приема нови членове, да посреща предизвикателствата на бъдещето, защото има свои приятели и съмишленици. Станете час от отбора!

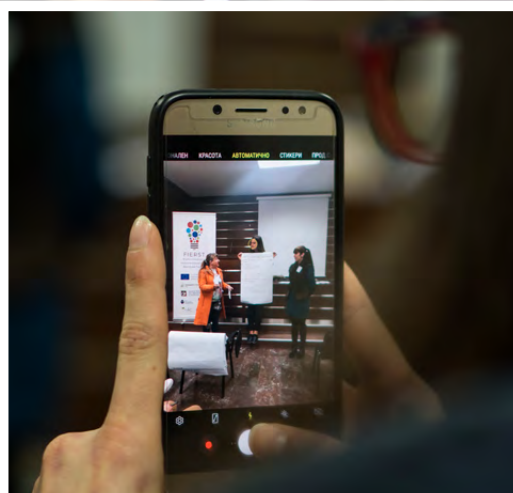
Лидия Бакалска
Главен учител по БЕЛ в
СУ „Любен Каравелов“, гр. Пловдив

УЧИЛИЩАТА ВЪВ ВТОРАТА ГОДИНА НА ПРОЕКТА FIERST:

1. ОУ „Гео Милев“, с. Белозем, обл. Пловдив
2. ОУ „Антон Страшимиров“, с. Бохот, обл. Плевен
3. СУ „Никола Йонков Вапцаров“, с. Венец, обл. Шумен
4. СУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Гърмен, обл. Благоевград
5. ОУ „Пейо Крачолов Яворов“, с. Гьоврен, обл. Смолян
6. ОБУ „Св. Климент Охридски“, с. Дебрен, обл. Благоевград
7. ОУ „Паусий Хилендарски“, с. Езерче, обл. Разград
8. СУ „Христо Ботев“, гр. Козлодуй, обл. Видин
9. СУ „Христо Ботев“, гр. Кубрат, обл. Разград
10. ОУ „Христо Ботев“, с. Пелишат, обл. Плевен
11. Професионална гимназия по мениджмънт и хранителни технологии, гр. Плевен, обл. Плевен
12. СУ „Любен Каравелов“, гр. Пловдив, обл. Пловдив
13. ОБУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Ръжена, обл. Стара Загора
14. НУ „Станислав Доспевски“, гр. Самоков, София-област
15. ОУ „Митрополит Авксентий Велешки“, гр. Самоков, София-област
16. 106. ОУ „Григорий Цамблак“, гр. София, обл. София-град
17. Първо основно училище „Георги Бакалов“, гр. Стара Загора, обл. Стара Загора
18. ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Царев Брод, обл. Шумен

Този наръчник беше съставен по инициативата и под редакцията на Бояна Радева и Валерия Симеонова, координатори по проект FIERST.

Със специални благодарности на Петя Хаджиева – директор на ОУ „Христо Ботев“ в с. Пелишат; Божидара Илиева, учител по информатика в СОУ „Любен Каравелов“ в гр. Пловдив; Петя Русанова, учител по музика в СУ „Христо Ботев“ в гр. Козлодуй; Диана Банкова, учител ЦДОУД в СУ „Христо Ботев“ в гр. Козлодуй, които направиха първите стъпки по създаването на този наръчник.

ПРОЕКТ FIERST

Целта на **FIERST** е да популяризира добри практики за приобщаващо образование чрез развиване на умения на 21-ви век у учениците и създаване на професионални учебни общности (ПУО) в училищата. В България партньори по проекта са “Заедно в час”, **Министерството на образованието и науката** и **Нов български университет**, а **Синдикатът на българските учители** е асоцииран партньор.

Проектът е финансиран по програма “Еразъм +”, Ключова дейност 3 и се осъществява паралелно в 5 европейски държави – България, Румъния, Естония, Великобритания и Швеция. В първата фаза на проекта се включиха **близо 80 учители от осем училищни екипа от различни области на България**, а през втората учебна година в проекта участваха **18 училища от цяла България**. Те преминаха през обучения и бяха подкрепени в развиването на професионални учебни общности в своите училища.

Повече за проекта прочетете **myk** и **myk**.

преподаваме.bg

В рамките на проекта е създаден и сайтът **prepodavame.bg**, където може да откриете много добри практики от прилагането на наученото в проекта от училищата, както и допълнителни ресурси за учители от учители. Сайтът ще продължи да се развива и подобрява и след края на проект FIERST, за да бъде максимално полезен на учителите в цялата страна.